

درنامه و نکات مهم مطالعات اجتماعی، ششم

از غزنویان تا هجوم چکنیزخان (فصل ۷)

غزنویان، سلجوقیان و خوارزمشاهیان (درس ۱۳)

دیر: صفوی

فارس، بهرم

سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹

از اواخر قرن ۴ هجری تا اوایل قرن ۷ هجری ، سه سلسله ترک تبار در ایران حکومت کردند.

محمود غزنوی در لشکر کشی های خود به هند مناطقی از این کشور را تصرف کرد و **معبد سومنات** را خراب کرد.

او اسیران زیادی را با خود به سرزمین های دیگر برد و ثروت و غنائم زیادی به دست

آورد که بخشی را به **خلیفه عباسی پیشکش** کرد.

تصویر فردوسی در دربار سلطان محمود غزنوی که توسط سورنیانس ارمنی

کشیده شده است .

رابطه حکومت غزنویان با خلفای عباسی

➤ دوستانه

➤ سلاطین غزنوی به ویژه سلطان محمود ، خود را مطیع و تابع خلافت عباسی می دانستند

سلجوقیان

برج سرخ از آثار دوره سلجوقیان در شهر آنالیا، ترکیه

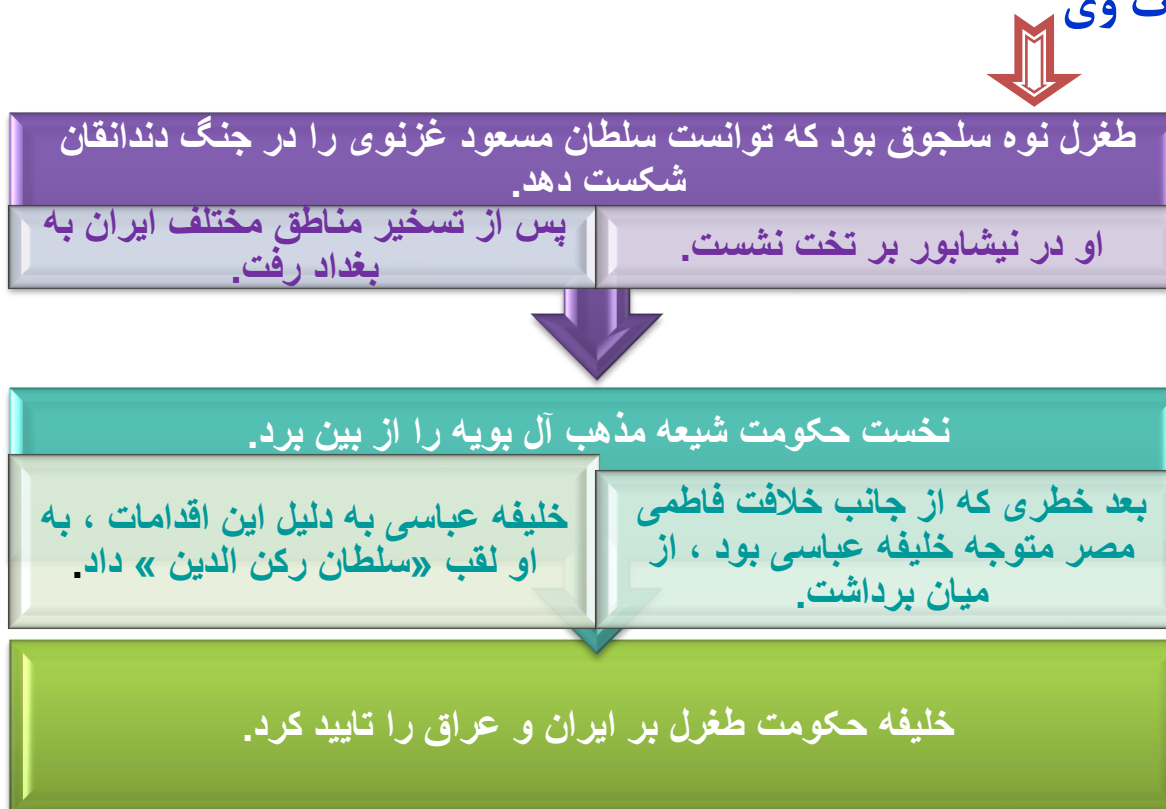
طایفه ای ترک تبار

بعد از پذیرش اسلام به ماوراءالنهر مهاجرت کردند.

جدشان سلجوق نام داشت.

یکی از نوادگان سلجوق ، طغرل نام داشت.

طغرل و اقدامات وی

آلب ارسلان

برادر زاده و جانشین طغرل بود. (آلب ارسلان به معنای شیر نر قوی - قوی و سخت و پر صلابت)

توانست با راهنمایی خواجه نظام الملک وزیر خود، رقیبان داخلی را سرکوب نماید.

او با این کار بر قدرت و استحکام حکومت سلجوقی بیفزاید.

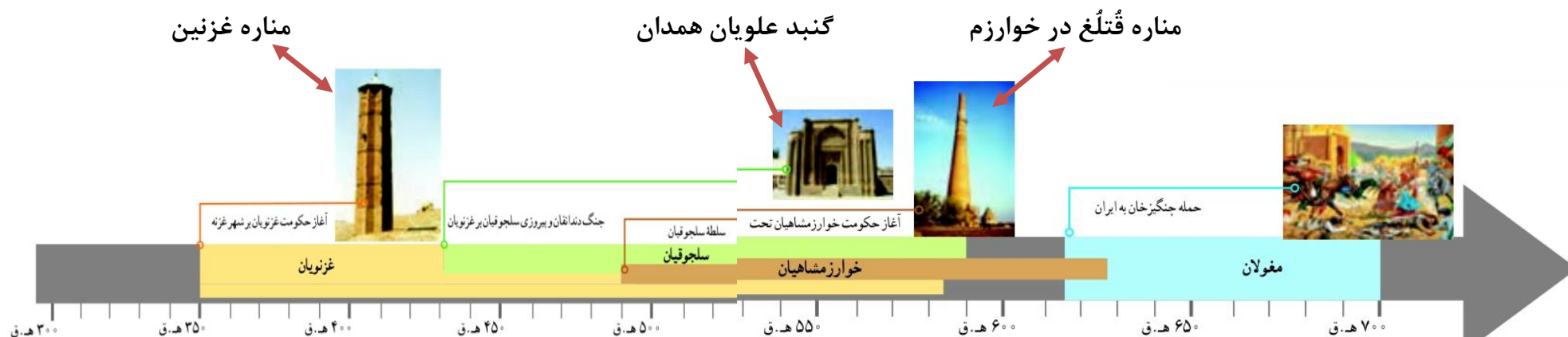
به ارمنستان و گرجستان لشکر کشی کرد.

در نبرد ملازگرد در سال ۴۶۳ قمری رومیان را شکست داد.

او امپراطوری روم شرقی را به اسارت گرفت.

در نتیجه این پیروزی بخش های وسیعی از آسیای صغیر (بخش آسیای کشور ترکیه)

به تصرف سپاهیان سلجوقی درآمد.

ملک شاه سلجوقی

❖ پسر و جانشین آلب ارسلان

❖ مشهورترین و قدرتمندترین پادشاه سلجوقی

❖ او مناطقی از ماوراءالنهر و شام را فتح کرد.

❖ در زمان او سلجوقیان به اوج قدرت رسیدند.

❖ در زمان وی محدوده جغرافیایی ایران با زمان ساسانیان برابری می کرد.

❖ قلمرو سلجوقیان در زمان او از ماوراءالنهر در شرق تا دریای مدیترانه در غرب گسترش یافت.

❖ پایتخت سلجوقیان اصفهان به شهری بزرگ و آباد تبدیل شد.

تجزیه و فروپاشی سلجوقیان

پس از مرگ ملکشاه، شاهزادگان و فرماندهان نظامی برای

رسیدن به تاج و تخت با هم درگیر شدند و این درگیری و

اختلاف تا سقوط سلجوقیان، ادامه پیدا کرد.

خوارزمشاهیان

- ✚ خوارزم ، ناحیه ای حاصلخیز و آباد در جنوب دریای خوارزم (آرال) بود.
- ✚ از عهد باستان به شاهان خوارزم ، خوارزمشاهیان می گفتند.
- ✚ خوارزمشاهیان نخست دست نشانده سلجوقیان بودند.
- ✚ وقتی حکومت سلجوقیان ضعیف شد ، از فرمان آن ها سرپیچی کردند.
- ✚ سرانجام یکی از فرمانروایان خوارزم آخرین سلطان سلجوقیان را شکست داد.
- ✚ او بر بخش های زیادی از ایران تسلط یافت.

چرا پایه های حکومت خوارزمشاهیان چندان محکم نبود؟

- ۱- زیرا خلیفه عباسی فرمانروایی آن ها را به رسمیت نمی شناخت.
- ۲- تسلطی بر فرمانروایان محلی نداشتند.

در چنین شرایط چنگیز خان مغول به ایران حمله کرد و خوارزمشاهیان نتوانستند در برابر حمله آن ها ایستادگی کنند در نتیجه شکست خوردند و روزگار بسیار پر رنجی برای ایرانیان آغاز شد.

قلعه الموت کجاست؟

قلعه الموت در بلندی های رشته کوه البرز، در مجاورت روستای گازرخان در استان قزوین قرار دارد.

این قلعه به «دژ حسن صباح» معروف است و از شاهکارهای معماری بوده است زیرا اهمیت نظامی داشته و بناها و دیوار آن طوری ساخته شده که نفوذ به داخل آن بسیار مشکل بود.

در دوره سلجوقیان، مذهب اسماعیلیه در ایران رواج یافت. اسماعیلیان از فرقه های شیعه بودند که بعد از امام جعفر صادق (علیه السلام) به امامت پسرش اسماعیل اعتقاد داشتند. در آن دوره اسماعیلیان به رهبری «حسن صباح» در قلعه های کوهستانی مانند قلعه الموت مستقر بودند و با حکومت سلجوقی که آن را حکومتی ظالم می دانستند، مبارزه می کردند. سلجوقیان بارها علیه آنها لشکرکشی کردند اما نتوانستند تمامی قلعه های آنها را فتح کنند.

این قلعه بعدها در زمان هلاکوخان مغول به آتش کشیده شد.

قلعه الموت

- ۱- چرا در بین سه سلسله ترک تبار، سلجوقیان اهمیت بیشتری در تاریخ ایران داشتند؟
- ۲- به طور گروهی و با همفکری یکدیگر کاربرگه شماره (۸) غزنویان و سلجوقیان را در کلاس کامل کنید.
- ۳- چرا گردشگرانی که به ترکیه می‌روند، در این کشور آثار و بناهایی از دوره سلجوقیان مشاهده می‌کنند؟

پاسخ صحیح فعالیت ۱

زیرا سلجوقیان موفق شدند بر سرزمین‌های وسیعی که شامل بخش عمده فلات ایران و مناطق همجوار آن از مرزهای چین تا دریای مدیترانه می‌شد، مسلط شوند و حکومتی نیرومند را به وجود آورند. در دوران سلجوقیان تشکیلات و نظام دیوانی منظم و گسترده‌ای در ایران شکل گرفت. در نتیجه قدرت و ثبات سیاسی، کشاورزی و بازرگانی رونق خوبی گرفت؛ شهرنشینی گسترش یافت و شهرهای بزرگ و آبادی پا به عرصه نهادند؛ معماری، صنایع دستی و بسیاری از رشته‌های هنر شکوفا شدند.

پاسخ صحیح فعالیت ۳

سلجوقیان با شکست امپراتوری روم شرقی در جنگ ملازگرد، بر بخش وسیعی از آسیای صغیر (ترکیه امروزی و سوریه) مسلط شدند. حتی پس از آنکه حکومت سلجوقی رو به ضعف و انحطاط رفت، شاخه‌ای از خاندان سلجوقی در آسیای صغیر حکومتی را موسوم به سلاجقه روم تشکیل دادند و مدت‌ها در آن منطقه حکومت می‌کردند. بنابراین، به دلیل تسلط سیاسی طولانی سلجوقیان بر منطقه آسیای صغیر، آثار و بناهای زیادی از آن دوره برجا مانده است.

سلسله‌ها	غزنویان	سلجوقیان
بنیانگذاران	سلطان محمود غزنوی	طغرل سلجوقی
سلاطین مشهور	سلطان مسعود غزنوی	آلب ارسلان ملکشاه سلجوقی
زمان و دوره حکومت	از ۳۵۰ تا ۵۸۲ ه.ق	از ۴۳۱ تا ۵۹۰ ه.ق
محدوده و قلمرو حکومت	از شمال تا ماوراءالنهر و خوارزم از غرب تا ری و اصفهان از شرق تا دهلی مرکز هندوستان از جنوب تا دریای عمان و اقیانوس هند	از شمال تا دریای خزر و دریای سیاه از غرب تا دریای مدیترانه از شرق تا ماوراءالنهر از جنوب تا خلیج فارس و دریای عمان
رویدادهای مهم	<ul style="list-style-type: none"> ● تسلط محمود غزنوی بر خراسان ● خارج کردن ری و اصفهان از تسلط آل بویه توسط سلطان محمود ● لشکرکشی‌های پیاپی سلطان محمود به هندوستان به عنوان جهاد در راه اسلام ● شکست سلطان مسعود غزنوی از طغرل سلجوقی در جنگ دندانقان و محدود شدن قلمرو غزنویان به مناطقی از شرق ایران و بخش‌هایی از هندوستان 	<ul style="list-style-type: none"> ● شکست غزنویان در جنگ دندانقان و به تخت نشستن طغرل در نیشابور ● ورود طغرل به بغداد و برانداختن حکومت آل بویه ● پیروزی آل ارسلان بر امپراتور روم در جنگ ملازگرد و تصرف بخش‌های وسیعی از آسیای صغیر ● گسترش قلمرو سلجوقیان و افزایش قدرت آنها در دوران سلطنت ملکشاه و وزارت خواجه نظام الملک ● ضعف و انحطاط قدرت سلجوقیان پس از مرگ ملکشاه و خواجه نظام الملک ● نابودی کامل سلجوقیان توسط خوارزمشاهیان

اروپا، قرون وسطا و جنگ‌های صلیبی

شاید علاقه‌مند باشید بدانید زمانی که سلسله‌های غزنویان، سلجوقیان و خوارزمشاهیان در ایران حکومت می‌کردند، چه شرایط و وضعیتی در اروپا وجود داشته است. این دوره از تاریخ ایران، مقارن* با «قرون وسطا» در اروپا بوده است.

در سال ششم ابتدایی خواندید در دورانی که مسلمانان در سرزمین‌های اسلامی به پیشرفت‌های چشمگیری در علوم و فنون و فرهنگ و هنر دست یافته بودند، اروپاییان در «عصر تاریکی» به سر می‌بردند. از این دوره در تاریخ اروپا که حدوداً قرن‌های ششم تا پانزدهم میلادی را شامل می‌شود، به قرون وسطا یاد می‌کنند.

در قرون وسطا، بیشتر جمعیت اروپا را روستائینان تشکیل می‌دادند و مالکیت زمین‌های کشاورزی در دست زمینداران بزرگ بود که به آنها فئودال می‌گفتند. اربابان

○ قلعه‌ای به جا مانده از فئودال‌ها - فرانسه

یا فئودال‌ها در قلعه‌ها سکونت داشتند و بر محدودهٔ املاک خود فرمان می‌راندند. دهقانان باید بر روی زمین کار می‌کردند و قسمت اعظم دسترنج خود را به اربابان می‌دادند. در قرون وسطا، شهر و شهرنشینی و تجارت رونق چندانی در اروپا نداشت.

در قرون وسطا کلیسا از نظام فئودالی حمایت می‌کرد. فئودال‌ها و پادشاهان نیز تابع کلیسا بودند. به علاوه روحانیون مسیحی به رهبری پاپ* قدرت بسیار داشتند.

در آن دوران دانشمندان و اندیشمندان نمی‌توانستند افکار و نظرات علمی خود را آزادانه بیان کنند. برای مثال وقتی گالیله دانشمند ایتالیایی ثابت کرد زمین کروی است و به دور خورشید حرکت می‌کند، مقام‌های کلیسا با او مخالفت کرده و گفته‌های او را نادرست دانستند و او را مجبور کردند توبه کند و ادعای خود را پس بگیرد.

در این دوره فقر، گرسنگی و قحطی و بیماری‌های هولناک چون طاعون و جذام نیز رواج داشت. در چنین شرایطی بود که «جنگ‌های صلیبی» میان مسیحیان و مسلمانان درگرفت. این جنگ‌ها را اشراف و فتودال‌ها با حمایت و دستور کلیسا و به بهانه‌های مذهبی آغاز کردند.

دانستید که با پیروزی در نبرد ملازگرد، مرزهای سلجوقیان به قسطنطنیه (استانبول امروزی) نزدیک‌تر شده بود. اروپاییان از پیشروی بیشتر ترکان سلجوقی بیمناک

شدند. فتودال‌ها نیز تمایل داشتند با روانه کردن انبوه فقیران و بیکاران به سرزمین‌های دیگر و غارت اموال آنها، مشکلات اقتصادی قلمرو خود را کاهش بدهند.

جنگ‌های صلیبی حدود دویست سال طول کشید. سپاهیان صلیبی به سرزمین‌های مسلمانان هجوم می‌آوردند و آنها را می‌کشتند و همه چیز را غارت می‌کردند.

سرانجام جنگ‌های صلیبی با پیروزی سیاسی و نظامی مسلمانان و شکست اروپاییان به پایان رسید. اگرچه در این جنگ‌ها خرابی‌های زیادی در سرزمین‌های مسلمانان به وجود آمد اما این جنگ‌ها موجب شد که اروپاییان با پیشرفت‌های علمی و تمدنی مسلمانان آشنا بشوند، آثار علمی مسلمانان را به زبان لاتین ترجمه کنند، کتاب‌ها و دانش مسلمانان را به اروپا منتقل نمایند و از آنها برای پیشرفت خود بهره‌افراوان بگیرند.

